

Kiss Gábor Ferenc

„Hadak útján”

Nagy Alfréd

Cikkem célja Nagy Alfréd angolszász uralkodó tevékenységének bemutatása. Két fő részben szeretném ezt kifejteni, mintegy válaszolva is arra a kérdésre, miért nevezik Alfréd királyt „Nagy”-nak. A „Nagy” előnév uralkodóknál általában két ok miatt fordulhat elő: az illető nagy hadvezér vagy nagy államszervező volt. Alfréd királyt ez alapján kétszeresen is megilleti ez a jelző: sikeresen harcolt a vikingek ellen és olyan sikeresen szervezte újjá a normann kalózok által elpusztított angolszász királyságot, hogy majd később utódai alatt megtörténhetett Anglia egyesítése. Munkájának eredményességét jelzi, hogy ez az egyesítés Alfréd államának, Wessex vezetésével ment végbe. Ezen megfontolások alapján tagoltam írásomat két részre: az első rész a viking-ellenes harcokról szól, míg a második az ország újjászervezését taglalja.

Küzdelem a vikingek ellen

A vikingek először 792-ben tűntek fel a Brit-szigeteken, mikor is Lindisfarne kolostorát a korban szokatlan „hatékonyssággal” feldúlták és kirabolták. Ekkor még nem sejtették, hogy ez az akkor még egyedi incidensnek tartott esemény pár éven belül szinte mindennapossá válnak. Ezek a kalóztámadások, portyák a IX. század elejére állandósodtak. 865-ben megindult az első nagyobb támadás, s ezért ezt az évet tekinthetjük a Szigetek elleni dán invázió kezdetének. A támadók Halfden és Csontnélküli Ivarr vezetésével először Kélet-Angliát kényszerítették adófizetésre – s Edmund nevű királyát mártírságra –, majd nyugat felé nyomulva 867-ben megszállták Yorkot. Az elkövetkező években Northumbria és Mercia került fennhatóságuk alá.

870-ben rohanták le a déli angolszász királyságot, Wessexet, ahol először ütköztek erőteljesebb, szervezettebb ellenállásba. A védelmet a király, Ethelred és öccse, Alfréd vezette, bár az uralkodó betegsége miatt gyakran a fiatalabb testvér kényszerült a vezérletre.

Az öcsike Ethelwulf király 4. fiaként látta meg a napvilágot. Mint ilyen, úgy gondolták, trónra nem fog kerülni, hisz három testvér állt előtte. Ezért papi pályára szánták. Rendkívül gondos nevelést kapott, írni-olvasni megtanították, angolul és latinul egyaránt. Szorgalmát jelzi, hogy 8 éves koráig már kétszer vett részt római zarándoklaton. 12 éves volt, mikor meghalt apja, így trónra került a legidősebb bátyja. Ő azonban nem sokáig koptatta a trónszéket, mivel 2 év múlva meghalt. Második bátyja is csak 5 évig országolt s így került uralomra Ethelred.

A király és Alfréd vezetésével felmentő sereg indult a dánok által ostromolt Nottingham felmentésére. 870–871-ben váltakozó sikeres harcok folytak. Berkshire Downnál legyőzték a dán hadakat, akik visszavonultak Readinghez, ahol előre kiépített megerősített állásaikban húzódtak meg. Innen kitámadva Basingstoke-nál vereséget mértek az angolokra. Ethelred király is életét vesztette s így Alfréd lett az uralkodó. A vereség után kénytelen volt alkudni s a tárgyalások eredményképp pénzért megváltotta a békét. Mivel a dánok öt évre elhagyták Wessexet, a béke időszakát Alfréd erősítésre használta fel. Igyekezett befolyását kiterjeszteni szomszédaira, ütközőállamként vagy szövetségként felhasználni őket: lerohanta Merciat és az ott regnáló Burghred királyt letette trónjáról és felváltotta egy általa kijelölt személlyel. A béke azonban nem volt örök-

életű. Csak addig állt, amíg a dánok akarták, amíg rá nem éheztek az újabb zsákmányra.

A 875-ben megindult offenzívában hadra kelt „Nagy Hadsereg” két részre oszlott s több irányba kezdte meg az akciókat. Egy részük Halfden vezérletével *Yorkshire* felé igyekezett kiterjeszteni a dán befolyást s újabb zsákmányt szerezni. A csapatok másik része – írországi vikingekkel megerősítve – *Guthrum*, *Oseytel* és *Anund* irányítása alatt Wessex felé indulva újra lerohanták azt. A harcok nagyjából a *Gloucester* és *Exeter* által meghatározott vonal mentén folytak. A valószínűleg a főleg lovasságból álló dán hadat Alfréd Exeternél kényszerítette csatára. Sikerült átkarolni, majd bekeríteni őket. A siker nyomán fegyverszünetet kötöttek s a dánok elhagyva Wessexet, Mercia-ba vonultak vissza.

A visszavonuló hadseregből egy újabb csapat vált le és önállósulva más területeket vett célba. Ebből következőleg a harmadik dán támadás 878-ban az előzőhöz képest kisebb erővel indult. Az offenzíva megindulásakor Alfréd, mit sem sejtve a készülődő veszedelem-

ről, éppen *Vízkereszt* ünnepét ülte *Chippenham*ben, mikor a meglepetésszerű támadás bekövetkezett. A készületlen angolok nem tudtak ellenállni, a város gyorsan viking kézre került, a seregük szétszóródott. Alfréd alig megmenekülve, néhány hívével, csekély kísérettel bujdosásra kényszerült. A *Somerset* mocsaraiban bujdosó király tetteit személyi titkára, *Asser* örökítette meg az utókor számára. A krónikás szerint Alfréd és csapata, hogy életben maradjon, titokban a dánok készleteit dézsmálva, az onnan szerzett élelemből tartotta fenn magát. Ezekkel a tettekkel lopta be Alfréd magát a legendák, balladák világába, utólag olyan tetteket is neki tulajdonítva, amit nem valószínű, hogy elkövetett. Egy legenda szerint Alfréd titokban, dalnoki álruhában napokig a dán táborban vendégeskedett s így kikémlelte a dánok szándékait, erejét. Ez valószínűleg nem egészen így történt, mivel egy vezér nem szokta magára hagyni seregét, főleg ilyen válságos helyzetben. Ilyen tetteket leíró Alfréd történetek egészen a középkorig kedvelt ballada-alapanyagok maradtak. Ehelyett valószínűbb a kevésbé csodás, prózaibb megoldás, vagyis Alfréd idejét erdőkben, mocsarakban töltve inkább embereket gyűjtött és sereget szervezett. Hadait több táborba szervezte, hogy majd kellő időben egyesítve őket, támadjon. Katonái nagyjából Somersét, *Wiltshire* és *Hampshire* területéről toborzódtak. Miután elég erőt érzett az ellentámadásra, seregeit összegyűjtve támadott és *Edington*nál győzelmet aratott a dánok felett. További sikerei után, látva a wessexi ellenállást, a dánok elfogadták a békét.

A béke, mely a pogány *Guthrum* király és Alfréd között kötött, nem tartalmazott egyenlőtlen feltételeket. Ilyen feltételekkel nem is lehetett volna megkötni, mivel egyik uralkodó sem aratott döntő győzelmet vagy szenvedett döntő vereséget. Ebből kiindulva inkább félig politikai, félig katonai motivációk alapján kötött egyezményről lehet itt szó.

NORMANN VASSISÁK

A szerződés szerint Guthrum király megkeresztelkedik – ebből következőleg népe is keresztény lesz – s keresztapjává Alfréd királyt fogadja. Ez a gesztus a dánok részéről nemcsak a vereségből, hanem tetemes részt a kereszténység felvételének szükség-szerűségének felismeréséből fakad. A béke első pontja meghatározta a két állam közti határvonalat: „fel a *Themzén*, majd fel a *Lea*-n, és a *Lea*-n egészen a forrásáig, majd egyenes vonalban *Bedford*ig, majd fel az *Ousen* a *Watling* útig.” Ez nagyjából a *London–Chester* vonalnak felel meg. A szerződés második pontja kimondta, „ha egy embert levágnak, mind angolt, mind dánát egyforma összegre értékelünk, nyolc fél-márkára finomított aranyban”. Ez azt jelenti, hogy egyenlő vérdíjat állapítanak meg dánok és angolok között, ami szintén azt bizonyítja, hogy nem totális vereség miatt kötötték a béke. A határvonal meghatározása azt is jelenti – Alfréd keresztapasága mellett –, hogy a két király egymást független uralkodónak ismeri el. A második pont érdekessége, hogy írott forrásokban itt fordul elő először a „márka” szó. További pontok mondták ki azt, hogy a dánoknak 880-ig el kell hagyniuk Wessexet s vissza kell térniük a megállapított határ mögé, (ekkor kezdenek megtelepedni Kelet-Angliában). Emellett megegyeztek, hogy alattvalóik nem mehetnek a másik király seregébe. Úgy tűnik, a béke egy pillanatnyi egyensúlyhelyzet következménye: a lerohant Wessex talpra állt, már elég erős határainak megvédéséhez, de nem elég felkészült a dánok kiűzésére. A vikingeknél szintén ez a helyzet: kezdeti fölényük leapadt, már nem képesek nagyobb sikereket elérni Wessex ellenében.

A béke azonban nem sokáig tartott: a dán porlyák, kisebb összecsapások tovább foly-

NAGY ALFRÉD EGY KORABELI ÉRMÉN

tatódtak, emellett feszültséget teremtett az a tény is, hogy Kelet-Anglia a hódítók kezén maradt. Mindezek Alfrédot cselekvésre készítették. 886-ban megverte a városban lévő dán helyőrséget s elfoglalta Londont. Láthatjuk, Alfréd megmentette Wessexet a dán inváziótól. Ezzel úgy gondolom, bizonyítást nyert hadvezéri tehetsége, tehát az egyik oldal, amiért a „Nagy” előnevet kapta. Államszervezői nagyságát a következő részben kívánom bizonyítani.

Az állam újjászervezése

Míg a háborúk kapcsán Alfrédot mind hadvezért jellemeztük, a békés időszakokban inkább államszervezői tehetségét méltathatjuk, amely igazán csak a háborúmentes időszakokban bontakozhatott ki. Ezen intézkedései részben összefüggenek a dánok elleni védekezéssel, részben a háborús károk enyhítésével kapcsolatosak, de találunk köztük a feudális állam megszilárdítása érdekében tett lépéseket s a kultúra felvirágoztatását célzó intézkedéseket. Törvényeket hozott, melyeket írásba is foglaltatott, így felvilágosítást nyújtva az utókornak a korabeli jogi és társadalmi viszonyokról.

A háborús pusztítás súlyos károkat okozott – szinte megsemmisítette – a korabeli angol kulturális életben. Ennek újjászervezését is magára vállalta Alfréd. Miért tarthatta fontosnak a kultúrát? Részben talán azért, mert maga is művelt, a tudományokban jártas embert volt s az sem mellékes körülmény, hogy államának hivatalnokszerkezete sem nélkülözhetette az írástudókat. Fontos volt, hogy az elpusztult iratok, oklevelek pótlását szintén csak művelt és írni képes személyek végezheték. Ennek érdekében támogatta a kolostorok újjáépítését s ösztönözte külföldi – frankok, sőt walesi – tudósok, szerzetesek

Angliába jövetelét. „Mecénási” tevékenysége mellett maga is tevékenyen részt vett eme kultúrteremtő munkában: latinból angolra fordította *Orosius* világtörténetét, melyhez az előszót is ő írta. Az előszó „nevezetessége”ként említhetjük, hogy innen válik ismertté a *Dánia* elnevezés, mely a „dánok markja” – *Danmark* – szóból ered, ami eredetileg a *Jütland* félsziget nyakánál lévő területet jelentette. Udvarában írták korának egyik legfontosabb forrását, az *Angolszász Krónikát* (*Anglo-Saxon Chronicle*). Először ebben a krónikában fordult elő a „viking” szó, bár ekkor még „tengerész” jelentéssel. A viking támadás váratlanságát részben az irányukban megnyilvánuló tudatlanság következményeként lehet magyarázni, mivel a megtámadott területek lakossága szinte semmit nem tudott az északi népekről, így nem is készülhetett fel ellenük. Alfréd igyekezett megismerni ellenfelét, ezzel akaratlanul is jó szolgálatot tett a mai történelem és történeti földrajz tudományak: feljegyezte, leírta az *Északi-tenger* és a *Baltikum* földrajzi viszonyait és kereskedelmi útvonalait. Bár ő maga személyesen soha nem járt arra, információit mégis elsőkézből szerezte. Forrásául két, a térséget megjárt tengerész, a norvég *Oltar* kapitány és az angolszász *Wulfsten* kereskedő szolgált.

A visszafoglalt területeken a már egyszer letelepedett dánokat nem űzette ki országából s ők sem akarták elhagyni Angliát. Gyorsan megalapították saját telepeiket, melyek részben ma is léteznek: főleg a „by” és a „thorp” végződésű helységek tekinthetők dán alapításúaknak. Legnagyobb részt Kelet-Angliát, Nottingham és *Derby* környékét érintette ez a letelepedés. Ezek a telepek az angol fennhatóság alá kerülés után is megőrizték sajátosságaikat, saját gazdálkodási rendszerüket és társadalmi szervezetüket, bár a későbbiekben beolvadtak az angolszász többségbe.

A hadszíntereken elért sikereit katonai szervező munkája alapozta meg. Fontos újí-

tásnak bizonyult a védelem átszervezése: jó hadvezérhez illően tanulmányozta és felismerte ellenfelei, a dánok hadi taktikáját. A támadók nagy előnye volt a korszerűbb harci eszközök alkalmazása. Az egész hadseregük vasfegyverekkel és páncéllal volt felszerelve. Legfontosabb eszközük a hosszú kard, a fejsze, a vassisak és pajzs, használtak íjat és nyílat s nem volt ritka köztük a láncpáncél sem. Taktikájuk is hatékony volt: gyors, nagy, akár 100 személyes hajókon indultak portyáikra. Váratlanul és gyorsan partra szállva pusztítottak a partokon, de az ország belsejét sem kímélték. Megtanultak partraszállás után vilámgyorsan lovascsapatokat szervezni s ezek segítségével a szárazföldön is mozgékonyak lenni. Mozcékonyaságuk nagy fegyelmelzettel párosult s ez is csak hatékonyságukat növelte. Hadjáratok során mindig építettek sánccal körülvett erődítéseket, amelyek a támadás bázisát képezték s ahova vereség esetén visszavonulhattak – lásd a 871-es hadjáratot. Ennek a győzhetetlennek látszó hadseregnek azonban akadt egy lényeges hátránya is. Ezek a csapatok nem voltak képesek hosszan tartó erőkifejtésre, vagyis ha erős ellenállásba ütköztek, nem támadták azt kitartóan a győzelemig. Ebben az esetben a sereg kisebb egységekre bomlik, melyek alvezéreik vezetésével más, könnyebben rabolható területekre indulnak zsákmányolni. E jelenség oka a viking társadalom szerkezetében rejlik, melynek alapegysége a független, szabad harcos.

Ezzel a rendszerrel áll szemben az angol *thane*, akinek feladata ugyan a hadviselés, földbirtokát is ezért kapja, de hosszú időbe telik a mozgósítása, a gyors rajtaütések elhárítására ily módon nem alkalmas. Ezen réteg képviselői az idők folyamán inkább földbirtokossá váltak, mint harcosná, így nem voltak megbízhatóak harc esetén és nem is lehetett hosszú időre mozgósítani. Egyetlen, viszonylag állandó fegyveres erő áll rendelkezésre, a király testőrsége, ez azonban nem

A SZÁSZ KIRÁLY ÉS A TANÁCS

képviselt elegendő erőt. Az angol seregek felszerelése is gyengébb, mint a vasat használó vikíngéké. Az átlag harcos dárdával, bőrruhában állt ki csatára. A mozgósítás lassúságát fokozta az, hogy maga a sereg sem volt képes gyors mozgásra.

Ezen tények fényében tűnnek lényegesnek Alfréd katonai reformjai. Felismerte, hogy a tenger felőli rajtaütések elhárításához flottára is szükség van, ezért kiépíti a megfelelő tengeri haderőt. Nagy, 60 vagy több evezős hajókat építtet, melyek sok esetben nagyobbak a dán hajóknál. Flottáját gyakorlatilag csak a partmenti vizeken használhatta s nem került igazán a dánok fölébe, de ezzel jelentősen szélesítette a védelem lehetőségeit.

Átalakította a szárazföldi hadsereget is. A haderőt két részre osztotta. Egyik része csak szükség esetén, mozgósítással állíttatik fel, előjelezve a későbbi milíciarendszer alapjait. A hadsereg másik részét képezte az állandóan fegyverben álló hivatásos katonaság, mely alkalmas a meglepetésszerű támadások elhárítására s nagy támadás esetén magját képezheti a mozgósított hadseregnek. A hivatásos katonaság a városokban állomásozik s ezzel el is értünk egy újabb fontos „alfrédi” cselekedethez.

Alfrédot tekinthetjük az első angol városépítőnek, felismerve jelentőségüket a védelemben és gazdaságban egyaránt. Az ő intézkedései nyomán fejlődött ki pl.: *Oxford*, *Winchester*, *York* stb. Angliában a rómaiak óta nem épültek fallal körülvett városok. Alfréd tervszerű fejlesztése a 880-as években kezdődött, összhangban a közigazgatási reformmal. A reform lényege hogy frank mintára grófságokba – *shire*-be – szervezi át közigazgatást, melyeket a székhelyüket adó vár(os) köré szervezett. A fejlesztést központilag rendelte el, de a megvalósítást a helyi erők feladatává tette. A folyamat eredményeképp Angliában kiépült az erősségek – *burh* – hálózata, melyek egyéges, 60 yardos szabványmérték alapján épültek, főleg a stratégiaileg fontos helyeken, egymástól kb. 30 km-re. Korabeli források mintegy 30 ilyen erődített helyet említenek. Lényeges még, hogy hadi szerepükön kívül ezek a helyek a környék gazdaságában is fontos helyet foglaltak el, mint a helyi kereskedelem lebonyolítói.

Befejezés

Alfréd katonai és államszervezői tehetségének bemutatásával úgy gondolom, teljesítettem a cikk elején kitűzött célt, vagyis hogy tettem keresztül bizonyítsam, Alfréd méltán érdemelte meg a „Nagy” jelzőt. A viking invázió elhárításával, az állam újjászervezésével kiteljesítette Angliában a kor legmodernebb államformáját, a feudalizmust, s alapot teremtett a későbbi fejlődéshez, a Brit-szigetek egyesítéséhez. Ez az egyesítés nem sokkal később meg is valósul, mégpedig Alfréd államának, Wessexnek a vezetésével.

Felhasznált irodalom

- ☞ BRÖNDSTED, JOHANNES: *A vikingek*. Bp., 1983.
- ☞ MORTON, A. L.: *Az angol nép története*. Bp., é. n.
- ☞ O'MORGAN, KENNETH (ed.): *Oxford Illustrated History of Britain*. Oxford-NewYork, 1984.
- ☞ DIXON, PHILIP: *Britek, frankok, vikingek*. Bp., 1985.
- ☞ SZ. JÓNÁS ILONA (szerk.): *Egyetemes középkori történelmi szöveggyűjtemény*. I/2. Bp., 1971.
- ☞ SZÁNTÓ GYÖRGY TIBOR: *Anglia története*. Bp., 1987.

Tudomány Attila

A „Jolly Rogers” visszatér

„Nem félek a haláltól, nem félek a bitófától, de félek attól ami azután következik: félek a mindenható Istentől és az utolsó ítélettől.”¹

Mint arról előző, kalózzokkal foglalkozó cikkemben beszámoltam, az utolsó amerikai tengeri rablót a Mexican vezetőit és legénységét 1835-ben fogták el és végezték ki. Itt akár be is fejeződhetne a kalózzok és tengeri rablók további taglalása, ám úgy gondolom, hogy a témát körülvevő ismeretlenség és az egyfajta torzított kép további tisztázása megér annyit, hogy a kalózzok a maguk realitásában ismét színre lépjenek.

A „Jolly Rogers”

Egyfajta téves kép él bennünk a kalózzobogó, azaz a „Jolly Rogers” iránt. E kép a romantika korából származik, mikor is számos író ihletett meg a kalózzok színes világa. Ekkor láttak napvilágot a félelmet keltő, fekete alapon fehér ábrákkal ellátott halálfe-

jes lobogók, mint a kalózzvilág jelképei. Azonban arra, hogy valóban létezett ez az egységes lobogó, semmi bizonyíték nincsen. Az etimológia szerint a „Jolly Rogers” a francia „Joyeux Rouge” (vidám vörös) angol nyelvre való torzítása. Ebből logikus a következtetés, hogy főleg a francia kalózzok, tengeri rablók a lázadás, a vérontás hagyományos színét használták lobogóikon.

A legtöbb esetben azonban a kapitányok egyedi tervezésű lobogókat használtak. Így például Bartholomen Sharp lobogója vörös alapon fehér és zöld csíkozású volt. *Edmund Cook* vörös lobogót használt sárga csíkokkal és kardot tartó karral. *Peter Harris* két hajóján zöld lobogó lengett különféle ábrákkal. *Cristopher Moody* szintén vörös lobogó alatt hajózott, lobogóján három ábra volt: egy bizonyos homokóra, egy kar karddal, és az ismert halálfej két lábszárcsonttal. Valószínű, hogy volt olyan hajó amelyiken fekete lobogó is felvontak az árbocra.

Voltak olyan esetek is, mikor sárga mezőben fekete csontvázzal feltűnő hajókat